

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Здійснено аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку аграрного підприємництва в Житомирській області, висвітлено наявні проблеми функціонування фермерських господарств, кооперативів та господарств населення. В регіоні й надалі розвиватимуться всі форми господарювання, удосконалення яких відбуватиметься шляхом створення реальних умов для переходу громадян із земельними та майновими паями до ефективнішого господаря.

Ключові слова: аграрне підприємництво, сільськогосподарські підприємства, фермерство, кооперація, господарства населення, рослинництво, тваринництво.

CURRENT STATUS AND TRENDS IN AGRICULTURAL BUSINESS OF ZHYTOMYR REGION

The analysis of the current state and trends of the agricultural business in the Zhytomyr region, highlights existing problems of farmers, cooperatives and farms. The region will continue to develop all forms of economic improvement which will take place through the creation of real conditions for the transition of public land and property shares to the effective owner.

Keyword: agricultural business, agricultural enterprises, farmers, cooperatives, farms, crops, livestock.

Вступ

Трансформаційні перетворення, які здійснювались в останні роки у сільському господарстві, дозволили створити в аграрному секторі Житомирщини основи багатоукладної економіки і змінити структуру організаційно-правових форм господарювання. В даний час розвиток сільського господарства регіону відбувається за моделлю, сформованою у перехідний період під впливом напрямів реформування, визначених наприкінці 1990-х – початку 2000-х років. Справедливо зазначає Лупенко Ю.О., що ця модель наразі є багатоеlementною, різноплановою, включає щонайменше чотири економічні уклади: приватно-фермерський (фермерські господарства, приватні, приватно-оренді підприємства); корпоративний (сільськогосподарські товариства, виробничі кооперативи); державний (державні підприємства); сімейний (господарства населення) [1, с. 10].

Вважаємо, що вибір форми господарювання повинен базуватися на врахуванні всіх аспектів діяльності конкретного агроформування – конкурентного середовища, виробничо-ресурсних можливостей, мотиваційного механізму, фінансово-економічної ситуації, соціально-трудова відносин тощо. Важливо, щоб обрана форма забезпечувала максимальний економічний ефект (прибуток) на одиницю витрат ресурсів при високому рівні якості праці та забезпеченості конкурентоспроможності продукції.

Експериментальна частина

Дослідження проблеми розвитку аграрного підприємництва, розробка теоретико-практичних та методологічних засад забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва в умовах вступу до ЄС. Серед авторів наукових розробок з цієї проблеми слід виділити таких вчених: Андрійчука В.А., Демчика І.М., Дем'яненка М.Я., Лупенка Ю.О., Маліка М.Й., Меселя-Веселяка В.Я. Саблука П.Т., Ситника В.Г., Шпичака О.М., Юрчишина В.І. та ін.

Метою роботи є дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку аграрного підприємництва в Житомирській області.

Частка аграрного сектора Житомирщини у загальнодержавній вартості валової продукції сільського господарства у 2015 р. становила 3,37 %. За обсягом її виробництва на 1 особу область посідала 12 місце серед регіонів України. Основні культури, які вирощують виробники області, включають зернові та зернобобові (озима пшениця, озиме жито, ячмінь, овес, кукурудза, соя, гречка, просо) і технічні (хміль, ріпак, соняшник, цукрові буряки) культури. Поряд з вирощуванням зернових і зернобобових культур, цукрових буряків, картоплі, овочів, виробництвом молока, м'яса та яєць область посідає провідне місце серед інших регіонів України з вирощування хмелю і льону-довгунця.

У 2015 році в регіоні здійснювали сільськогосподарську діяльність 1260 агроформувань, що на 26,1 % менше, ніж у 2000 році. З них 310 – господарські товариства, 127 – приватні підприємства, 13 – виробничі кооперативи, 769 – фермерські господарства (табл. 1).

Слід зазначити, що в області на сьогодні завершено формування організаційно-економічних засад функціонування сільськогосподарських підприємств, організовано функціонування потужних агробізнесових структур, проведено паювання земель та майна, видано державні акти на право приватної власності на земельні ділянки.

**Розподіл діючих сільськогосподарських підприємств Житомирської області
за організаційно-правовими формами господарювання**

Організаційно-правова форма господарювання	Роки								2015 р. до 2000 р.	
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	+,-	%
Господарські товариства	509	347	263	272	298	310	304	310	-199	60,9
Приватні підприємства	332	249	204	195	178	164	151	127	-205	38,3
Виробничі кооперативи	56	57	28	30	28	23	20	13	-43	23,2
Фермерські господарства	501	671	744	746	780	782	774	769	268	153,4
Державні підприємства	57	8	7	6	6	8	4	5	-52	8,8
Підприємства інших форм господарювання	249	57	49	51	49	42	39	36	-213	14,5
Усього	1704	1389	1295	1300	1339	1329	1292	1260	-444	73,9

Джерело: за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

В цілому під дією ринкових чинників у Житомирській області склалась така структура сільськогосподарського виробництва, в якій корпоративні, приватно-фермерські, державні та господарства населення мають свої ніші. Сільськогосподарські підприємства регіону виробляють як правило найбільш комерційно привабливі та експортоорієнтовані види продукції (зерно, ріпак, цукрові буряки, м'ясо птиці тощо), а господарства населення більшою мірою орієнтовані на продовольче самозабезпечення та наповнення внутрішнього продовольчого ринку.

Виробничо-ресурсний потенціал аграрного сектору – це сукупність взаємозв'язаних між собою ресурсів (земельних, матеріально-технічних та трудових), які використовуються у виробничій, фінансовій та соціальній сферах діяльності суб'єктів господарювання, які функціонують у галузі сільськогосподарського виробництва. Наявні природнокліматичні, екологічні та економічні умови господарювання Житомирщини значною мірою визначають стан та перспективи розвитку аграрної сфери регіону. Величина віддачі від ресурсів, ефективність інвестицій, соціально-економічний розвиток сільських територій – все це залежить від відповідності напряму спеціалізації аграрних товаровиробників природнокліматичним умовам та раціональності використання виробничо-ресурсного потенціалу.

Земля – головний і незамінний засіб виробництва у сільському господарстві. Її площа, рівень природної та економічної (ефективної) родючості, екологічний стан, ефективність використання є головними чинниками, що формують обсяг, якість, а отже і результативність аграрного виробництва. Аналіз сучасного стану використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального землекористування, оскільки сільськогосподарські угіддя в Україні характеризуються великим ступенем розораності – 81%, зокрема в Житомирській області біля 70%.

Земельні ресурси по праву вважаються первинним фактором виробництва, фундаментом економіки. Земельний фонд Житомирської області на кінець 2015 року становив 2982,7 тис. гектарів (за даними Головного управління Держгеокадастру у Житомирській області). У його складі найвищу питому вагу – більше половини (51,0 % або 1510,1 тис. га), мають сільськогосподарські угіддя. Площа ріллі складає 1112,7 тис. га, що становить 37,3 % від всієї території області та 73,7 % площі сільгоспугідь. Під багаторічними насадженнями зайнято 23,2 тис. га (1,4 %), пасовищами – 185,0 тис. га (12,2 %), сіножатями – 126,9 тис. га (8,4 %) сільгоспугідь. Понад третину земель становлять ліси та заліснені площі. Лише 166,7 тис. га земель області знаходяться у їх природному стані: болота, озера, ріки, відкриті землі [2, 3].

Сільськогосподарські угіддя – один з основних та незамінних ресурсів виробництва сільськогосподарської продукції. Від ефективності їх розподілу між землекористувачами залежить ефективність сільськогосподарського виробництва в цілому. В таблиці 2 наведено динаміку розподілу сільгоспугідь за категоріями землевласників та землекористувачів за період 2000–2015 рр. В користуванні сільськогосподарських підприємств різної форми власності знаходиться 616,6 тис. га (40,8 %) земель, 673,8 тис. га (44,6 %) – використовується господарствами населення.

Розглядаючи перспективи функціонування вітчизняного аграрного сектору економіки в контексті системних трансформацій, що викликані процесами глобалізації світової економіки, слід відмітити необхідність системного аналізу соціально-економічних процесів у галузі та оцінки результатів трансформаційних перетворень. Здійснення господарської діяльності в умовах глобального конкурентного середовища вимагає підвищення економічної ефективності аграрних товаровиробників Житомирщини, зростання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та модернізації аграрного виробництва в цілому.

В структурі виробництва валової продукції сільського господарства, виробленої сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення Житомирської області 65,1 % складає виробництво продукції рослинництва, 34,9 % – виробництво продукції тваринництва. 55,9 %

виробленої продукції рослинництва виробляється сільськогосподарськими підприємствами різних форм власності, а 83,7 % продукції тваринництва – господарствами населення (табл. 3).

Таблиця 2

Динаміка розподілу сільськогосподарських угідь області за категоріями землевласників та землекористувачів в Житомирській області, тис. га

Показники	2000	2005	2010	2012	2014	2015	2015 р. у % до 2000 р.
Площа с.-г. угідь області, всього	1516,8	1375,8	1515,6	1510,8	1510,3	1510,1	99,6
в т.ч.:							
с.-г. підприємства	1199,9	672,9	512,6	541,5	584,2	616,6	51,4
в т.ч.:							
- недержавні	1169,8	645,9	492,5	522,2	565,0	597,4	51,1
- державні	30,1	27,0	20,1	19,3	19,2	19,2	63,8
Землі громадян	316,9	702,9	786,5	748,7	705,8	673,8	212,6
Частка угідь громадян у загальній кількості с.-г. угідь, %	20,9	51,1	51,9	49,6	46,7	44,6	у 2,1 рази

Джерело: за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Таблиця 3

Виробництво продукції сільського господарства за категоріями господарств (у постійних цінах 2010 року, млн грн.)

Показники	2000	2005	2010	2012	2014	2015	2015 р. у % до 2000 р.
<i>Всі категорії господарств</i>							
Продукція сільського господарства	5742,9	6088,5	6344,8	7945,3	8837,4	8063,2	140,4
Продукція рослинництва	3155,3	3214,0	3660,2	5109,2	6048,2	5252,3	166,5
Продукція тваринництва	2587,6	2874,5	2684,6	2836,1	2789,2	2810,9	108,6
<i>Сільськогосподарські підприємства</i>							
Продукція сільського господарства	1896,3	1656,0	2081,3	3274,3	4094,1	3390,6	178,8
Продукція рослинництва	1217,5	1051,6	1631,5	2804,0	3633,4	2931,6	240,8
Продукція тваринництва	678,8	604,4	449,8	470,3	460,7	459,0	67,6
<i>у тому числі фермерські господарства</i>							
Продукція сільського господарства	151,1	119,3	181,8	259,8	309,1	261,5	173,1
Продукція рослинництва	111,5	84,4	128,4	203,3	247,5	191,3	171,6
Продукція тваринництва	39,6	34,9	53,4	56,5	61,6	70,2	117,3
<i>Господарства населення</i>							
Продукція сільського господарства	3846,6	4432,5	4263,5	4671,0	4743,3	4672,6	121,5
Продукція рослинництва	1937,8	2162,4	2028,7	2305,2	2414,8	2320,7	119,8
Продукція тваринництва	1908,8	2270,1	2234,8	2365,8	2328,5	2351,9	123,2

Джерело: за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

За географічним розташуванням Житомирська область відноситься до числа регіонів України, природні умови яких дають можливість отримувати високоякісну продукцію рослинництва. У 2015р. усіма категоріями господарств було вироблено рослинницької продукції на суму 5,25 млрд грн (у постійних цінах 2010 р.), що у 2,7 рази більше 2010 року, але на 796 млн грн менше попереднього року. У структурі продукції рослинництва протягом останніх років в аграрних формуваннях 74,8 % займають зернові та технічні культури, а в домогосподарствах – 67,6 % картопля, овочі, плоди та ягоди.

Ґрунти регіону придатні для вирощування різних видів сільськогосподарських культур. Найбільшу посівну площу у господарствах різних форм власності займають пшениця, жито, ячмінь, овес, кукурудза на зерно, гречка, зернобобові культури, цукрові буряки, соняшник, ріпак, соя та картопля. За 2010–2015 рр. підвищилася урожайність – зернових культур на 142,2 %, як озимих, так і ярих; цукрових буряків – на 213,2 %; картоплі та овочів відповідно на 102,3 і 123,9 відсотки.

У сьогоднішніх умовах господарювання в аграрному секторі вирощування культур переважно підпорядковано кон'юнктурі ринку сільськогосподарської продукції. Вирощуються економічно привабливі культури, реалізація яких дає можливість отримати стабільний прибуток (за досягнення певного рівня врожайності). Питома вага у виробництві картоплі, овочів, плодів та ягід належить господарствам населення. А виробництво зерна, цукрових буряків, соняшника та ріпаку зосереджено у сільськогосподарських підприємствах так, як господарствам ефективніше обробляти великі площі сільськогосподарських угідь і вирощувати на них сільськогосподарські культури, застосовуючи сучасну

високотехнологічну техніку та проводячи певний захист рослин та удобрення ґрунту.

В таких умовах рекомендувати певну структуру посівних площ та системи сівозмін для окремо взятого суб'єкта господарювання, і в цілому по області чи по природнокліматичних зонах, є не коректним і науково необґрунтованим. Тому важливо донести до товаровиробників основні складові формування сівозмін і структури посівних площ з врахуванням бальної оцінки попередників, тривалості повернення культури на попереднє місце вирощування з посиланням на вимоги використання земель сільськогосподарських земель.

Модель системи землеробства найбільш ефективно функціонує, коли в сівозмінах чорні пари займають 10–15%, соняшник – 10–12, зернові і зернобобові культури – 70–75, озимі зернові – 30–35%. Співвідношення між озимою і ярою групами становить 50:50.

Найбільш продуктивним видом угідь є рілля. Від її питомої ваги у структурі земельних угідь залежить спеціалізація сільськогосподарського виробництва, співвідношення між галузями рослинництва і тваринництва, продуктивність і ефективність використання природного ресурсного потенціалу. Орні землі, які піддаються постійному обробітку, їх систематичному удобрюванню органічними, мінеральними і бактеріальними добривами, корінному поліпшенню завдяки меліорації, забезпечують найбільший вихід продукції з одиниці земельної площі [4].

Особливе значення для розвитку рослинництва має розвиток тваринництва в регіоні, значення якого полягає в покращенні родючості ґрунтів. Тваринництво Житомирщини охоплює ряд галузей: скотарство, свинарство, вівчарство, конярство, птахівництво та ін. Негативні процеси, які спостерігались в аграрному секторі України, призвели до складної ситуації в галузі тваринництва регіону Полісся в цілому. Впродовж 2007–2011 рр. відбулося зменшення поголів'я великої рогатої худоби та свиней, при цьому значну тривогу викликає зменшення поголів'я корів, яке продовжувалося у 2014 році.

За останні п'ять років (2010–2015 рр.) поголів'я великої рогатої худоби в області скоротилося на 57,3 тис. гол. (25,5 %), в т.ч. корів – на 30,9 тис. гол. (21,7 %). Тенденція розвитку галузі свинарства за 2010–2015 рр. мала аритмічний характер – поголів'я то зменшувалося, то зростало. За досліджуваний період поголів'я свиней та коней зменшилося відповідно на 42,1 тис. гол. (19,3 %) і 12,2 тис. гол. (30,0 %), поголів'я овець та кіз збільшилося на 2,4 тис. гол. (9,8 %). В динаміці позитивні зміни спостерігалися лише в галузі птахівництва – за 2010–2015 роки кількість птиці збільшилась на 1145,1 тис. гол. або на 20,6 %. Основна частина поголів'я худоби та птиці вирощувалася в господарствах населення.

Слід відмітити позитивну тенденцію у виробництві м'яса, молока, яєць і вовни за період 2005–2015 років: постійне нарощування (розпочинається з 2005 року) виробництва м'яса в забійній вазі, молока (розпочинаючи з 2011 року), щорічне збільшення виробництва яєць. 79,8 % виробництва м'яса у забійній масі, 82,6 – молока, 90,2 % яєць зосереджено у господарствах населення. У 2010–2013 рр. намічалася тенденція до збільшення виробництва м'яса у забійній вазі, у т.ч. і свинини, молока та яєць і в сільськогосподарських підприємствах, але за 2014–2015 рр. ці показники показали обернену тенденцію. Серед них гарні результати показало виробництво продукції тваринництва фермерськими господарствами, окрім виробництва ними яєць (2014–2015 рр.).

В цілому продуктивність худоби та птиці у сільськогосподарських підприємствах поступово повинна підвищуватися. Але забезпечують цей ріст, як правило, великі агроформування, що спроможні застосовувати сучасні високо інтенсивні та інноваційні технології виробництва. В умовах глобалізації ринків продовольства, насичення регіонального ринку агропромисловою продукцією необхідної якості й кількості, поряд із досягненням сільськогосподарськими підприємствами високих показників та позитивної динаміки виробництва продукції, урожайності культур, продуктивності тваринництва, не менш важливого значення набувають і проблеми збуту продукції. Так, переорієнтація «ринку продавця» на «риннок покупця» вимагає чіткого узгодження виробничих планів із збутовою політикою підприємств, враховуючи динаміку ринку, вплив зовнішніх факторів та розвиток інфраструктури.

Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами здійснюється за такими основними напрямками: переробним підприємствам; на ринку; населенню в рахунок оплати праці; пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнові паї; за іншими напрямками (посередникам, підприємствам різних організаційних форм).

Розвиток фермерства

В області зареєстровано 1005 фермерських господарств, з них 769 здійснюють господарську діяльність. Найбільша кількість їх сконцентрована в Ружинському – 110, Житомирському – 81, Попільнянському – 78, Андрушівському – 75, Бердичівському – 67 та Коростишівському – 54. Найменше фермерських господарств в Народицькому – 4, Овруцькому – 11 та Лугинському – 13 районах [26].

У структурі суб'єктів підприємницької діяльності галузі фермерські господарства займають 1,1 %. Площа землі в обробітку даних господарств становить 63,8 тис. га, у тому числі ріллі 61,5 тис. га. У середньому на одне фермерське господарство припадає 83 га. По градації земель 28 господарств (3,5 %) мають у користуванні більше 500 га, 45 господарств (6 %) – від 200 до 500 га землі, 127 господарств (16,5 %) – від 51 – 200 га, решта 569 господарств (74 %) – до 50 га землі.

Фермерські господарства ведуть переважно дрібнотоварне сільськогосподарське виробництво, більшість з них здійснюють виробництво рослинницької продукції, та спеціалізуються на вирощуванні

зернових, технічних, картоплі, овочів та кормових культур. Виробничу спрямованість фермери визначають, враховуючи наявність власних матеріально-технічних та фінансових можливостей. Так, лише 135 фермерських господарств (14 % від загальної кількості) займаються тваринництвом.

Щорічно ними виробляється 3,5 % валової продукції сільського господарства області. У натуральних величинах – майже 100 тис. тонн (8 % від обласного показника) зерна, 20,0 тис. тонн (2 %) картоплі, 8,0 тис. тонн (7 %) соняшнику, 10,0 тис. тонн (4 %) сої, 7,0 тис. тонн (14 %) ріпаку, понад 11,0 тис. тонн (2 %) молока, 7,0 млн штук (2 %) яєць, вирощується у живій вазі понад 3,0 тис. тонн (3 %) худоби та птиці.

У 2015 році фермерськими господарствами області утримувалося 7,4 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі 3,2 тис. корів, свиней – 14,8 тис. голів, 642 голів овець, 75,1 тис. голів птиці та 265 коней, 726 бджолосімей. Для поліпшення племінних і продуктивних якостей великої рогатої худоби протягом 2011-2013 років за рахунок підтримки з обласного бюджету 17 фермерськими господарствами сімейного типу придбано 408 голів племінного високопродуктивного поголів'я великої рогатої худоби молочного та м'ясного напрямку продуктивності.

В області постійно зростає кількість фермерських господарств, збільшуються площі землі в обробітку (головним чином за рахунок оренди земель), нарощуються обсяги виробництва продукції, підвищується її якість, конкурентоздатність, суттєвішим стає внесок фермерів у виробництво сільськогосподарської продукції. Фермери набувають виробничого і підприємницького досвіду, фермерський осередок поповнюється висококваліфікованими організаторами великотоварного виробництва.

Проблемними питаннями в діяльності фермерських господарств на Житомирщині є: недостатня забезпеченість матеріально-технічними ресурсами, виробничими та тваринницькими приміщеннями; відсутність надання державної фінансової підтримки фермерським господарствам на безповоротній основі; нерегульованість ринку збуту продукції аграрного сектора; недосконалість механізму довгострокового кредитування та оподаткування фермерських господарств; значні труднощі з отриманням кредитних ресурсів через відсутність ліквідного забезпечення кредитів; проблеми з реєстрацією договорів оренди невитребуваних земельних часток (паїв) для використання їх фермерськими господарствами.

Розвиток господарств населення

В області наявних 189,2 тис. господарств населення (домогосподарств), в обробітку яких сконцентровано понад 750 тис. га сільськогосподарських угідь, з них понад 550 тис. га ріллі. Домогосподарства займають високу питому вагу у загальному показнику виробництва. У 2011 році цією категорією господарств вироблено 69 % валової продукції сільського господарства, у 2012 – 65, у 2013 – 56, у 2014 – 55, а за підсумками 2015 року – 59 %.

Господарства населення стали основними виробниками найбільш трудоемких культур: картоплі, овочів, плодів і ягід та тваринницької продукції. У 2015 році ними вирощено 224,7 тис. тонн зерна (17,7 % валового збору області), цукрових буряків – 19,4 тис. тонн (5,0 %), соняшнику на зерно – 2,2 тис. тонн (1,9 %), сої – 5,3 тис. тонн (2,0 %), картоплі – 1130,2 тис. тонн (96 %), овочів – 256,7 тис. тонн (98 %), плодів та ягід – 49,8 тис. тонн (99 %). Станом на 01.01.2016 року в цій категорії господарств утримувалось 120,5 тис. голів великої рогатої худоби (68,0 % від загального по області), в тому числі корів 86,7 тис. голів (77,7 %), свиней 104,6 тис. голів (65,1 %); овець і кіз 22,0 тис. голів (81,5 %); птиці 6142,1 тис. голів (91,8 %) та у 2015 році вироблено: молока – 485,6 тис. тонн (82,7 %), яєць 531,7 млн штук (90,2 %), реалізовано на забій худоби та птиці в живій вазі 65,6 тис. тонн (79,7%).

В домогосподарствах працює більше половини всього населення, зайнятого у сільському господарстві, - голови господарств і їх родини. Такі господарства мають цілу низку переваг. По-перше, вони мають могутній потенціал розширення внутрішнього виробництва сільськогосподарських товарів (продовольча безпека, доступні продукти харчування). По-друге, особисті господарств домогосподарства – основа зникаючого сільського населення, по суті, головне джерело його виживання. По-третє, вони мають велике соціальне значення в якості додаткового джерела благ (продукти харчування, оздоровлення, відпочинок і туризм, виховання дітей, культурне відтворення тощо) для малозабезпечених верств населення. По-четверте, функціонуючі господарства населення мають величезний потенціал як складова одиниця для розвитку великих форм господарювання на основі кооперування або інтегрування.

Проблемними питаннями в розвитку господарств населення є: господарства населення мають в обмеженій кількості матеріально-технічні ресурси, базуються переважно на ручній праці і засобах малої механізації, що не дає можливості використовувати прогресивні агротехнології; обмежений доступ до фінансових ресурсів, необхідних для покращення технології ведення землеробства і тваринництва з використанням нових й більш продуктивних сортів рослин та порід тварин; відсутність стабільних і надійних каналів реалізації виробленої продукції; низький рівень сервісного обслуговування з постачання матеріально-технічних ресурсів; складність самостійно адаптуватися до вимог аграрних ринків щодо виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції.

Розвиток кооперації

Із зміною суспільних відносин на селі, постає визначальною роль розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Вирішальна роль у виробленні і здійсненні аграрної політики належить

сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам, які є неприбутковими організаціями і створюються безпосередньо господарствами населення та фермерськими господарствами з метою надання послуг та зменшення витрат для досягнення більш високих результатів господарювання, збільшення доходів членів кооперативу, їх захисту в конкурентній боротьбі з монопольними структурами у сфері збуту продукції на внутрішньому та зовнішньому продовольчих ринках.

У даний час в області зареєстровано 93 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативи. функціонує 13 виробничих кооперативів. Найбільша їх кількість в Житомирському – 12, Бердичівському 11, Червоноармійському – 10, Олевському – 8, Андрушівському, Брусилівському та Малинському по 7. Із наявних кооперативів надають послуги лише 24. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи здійснюють обслуговування своїх членів-виробників сільськогосподарської продукції, не маючи на меті одержання прибутку. Тому не маючи підтримки від держави, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив самостійно не спроможний закупити основні матеріально-технічні засоби виробництва, що призводить до використання зношеної техніки та обладнання, а в послідує до припинення діяльності кооперативу і приходиться звертатись по наданню послуг до приватних структур, де ціни у 2-3 рази вищі ніж у кооперативі.

За 2015 рік сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами надано послуг на суму 2,6 млн грн. За обсягами та якістю наданих послуг вони не задовольняють зростаючих потреб виробників сільськогосподарської продукції та її споживачів, адже в області понад 96 % картоплі, 98 % овочів, 99 % фруктів, 82 % молока, 78% м'яса виробляються господарствами населення, фермерськими господарствами та фізичними особами, які не мають постійно діючих каналів реалізації такої продукції.

Підвищення цін на енергоресурси, сільськогосподарську техніку, мінеральні добрива, низький рівень закупівельних цін, відсутність стабільних і надійних каналів реалізації робить виробництво продукції в господарствах населення неефективним. Як результат – значна частина вирощеної сільськогосподарської продукції, особливо у віддалених від приміської зони селах, згодовується худобі та псується. Частина її потрапляє до кінцевих споживачів, але через посередників, чи продається селянами на стихійних ринках.

Розв'язання проблем можливе за рахунок створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в тих населених пунктах, де відсутні будь-які агроформування, з метою надання допомоги особистим селянським господарствам по обробітку землі та збиранні урожаю, реалізації продукції, ветеринарному обслуговуванні та штучному осіменінні тварин. Така форма господарювання дасть можливість ефективно використовувати державну допомогу, забезпечити внутрішній ринок високоякісною та доступною продукцією вітчизняного виробництва, дозволить селянам отримати доходи від своєї праці та, безумовно, стимулюватиме соціально-економічний розвиток сільських територій у цілому.

Проблемними питаннями в розвитку сільськогосподарської кооперації в області є: відсутність фінансової підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації державою; зношеність матеріально-технічних ресурсів з надання послуг членам кооперативу; відсутність стабільних і надійних каналів реалізації продукції; недосконалість правової складової діяльності кооперативів, низький рівень кваліфікації персоналу (керівник, бухгалтер, юрист), що знижує ефективність їх діяльності як важливих засобів недержавного регулювання аграрного сектора економіки та призводить до значних ускладнень під час діяльності; недостатність фінансування за рахунок місцевих бюджетів.

Висновки

В області й надалі розвиватимуться всі форми господарювання, удосконалення яких відбуватиметься шляхом створення реальних умов для переходу громадян із земельними та майновими паями до ефективнішого господаря. При цьому передбачається зберегти цілісність земельних та майнових комплексів сільськогосподарських підприємств. Тому головна увага буде спрямована на: вибір найбільш ефективних форм господарської діяльності для конкретного району; вдосконалення внутрішніх аспектів організаційно-правових форм господарювання; встановлення шляхів реорганізації соціальної сфери та соціальної інфраструктури села, що дозволить підвищити ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в процесі ринкових перетворень.

Література

1. Лупенко Ю.О. Формування перспективної моделі сільського господарства / Ю.О. Лупенко // Економіка АПК. – 2012. – № 11. – С. 10–14.
2. Статистичний щорічник Житомирської області / Головне управління статистики у Житомирській області. – Житомир, 2016. – 476 с.
3. Житомирщина у цифрах : статистичний збірник / Головне управління статистики у Житомирській області. – Житомир, 2016. – 152 с.
4. Комплексна програма інноваційного розвитку галузей рослинництва та тваринництва на рівнях сільських соціумів. – Житомир : ІСПП НААН, 2015. – 80 с.

Надійшла 12.11.2016; рецензент: д. е. н. Хомаківський Є. І.